

5. Україна. Навчальний атлас / гол. ред. Ф.В. Зук. — Київ: Головне управління геодезії, картографії та кадастру при Кабінеті Міністрів, 1998. — С. 32-33.

6. Kagen S., Lewis W., Levetin E. Aeroallergen PhotoLibrary of North America TRANSCRIBED / St. Kagen, W. Lewis, E. Levetin. — Appleton, Wisconsin, 2004-2005. — P. 132.

7. Minimum requirements to manage aerobiological monitoring stations included in a national network involved in the EAN / C.S. Galan et al. // International Aerobiology Newsletter. — December, 2011. — № 71. — P. 1-2.

8. Frenz D.A. Making Sense of the Numbers: What to do with a pollen count once you have one / D. A. Frenz // The Pollen Monitor: Newsletter of Multidata Inc. — 1995. — Vol. 1, 11. — P. 3.

REFERENCES

1. Klinichna imunolohiia. Alerholohiia. Infektolohiia. 2009 ; 4 (23) : 58-60. (in Ukrainian)

2. Garcia-Mozo H. et al. In: 4th European Symposium on Aerobiology, 12-16 August 2008 : Abstract book. Turku, Finland ; 2008 : 83-83.

3. Rodinkova V., Bilous O., Kremenska L., Palamarchuk O., DuBuske L., Gelman E. Allergy. 2012 ; 67, Suppl. 96 : 463.

4. Bouchenak-Khelladi Y., Salamin N., Savolainen V., Forest F., van der Bank M., Chase M.W., Hodkinson T.R. Molecular Phylogenetics and Evolution. 2008 ; 47 : 488-505.

5. Zuzuk F.V. (ed.) Ukraina. Navchalnyi atlas [Ukraine. Training Atlas]. Kyiv : Holovne upravlinnia heodezii, kartohrafii ta kadastru pry Kabinety Ministriv ; 1998 : 32-33. (in Ukrainian)

6. Kagen S., Lewis W., Levetin E. Aeroallergen PhotoLibrary of North America TRANSCRIBED, 2004-2005. Appleton, Wisconsin : 132-132.

7. Galan C.S., Carinanos P. G., Purificacion A. T. [et. al.] International Aerobiology Newsletter. 2011 ; 71: 1-2.

8. Frenz D. A. The Pollen Monitor : Newsletter of Multidata Inc. 1995 ; 1 (11) : 3.

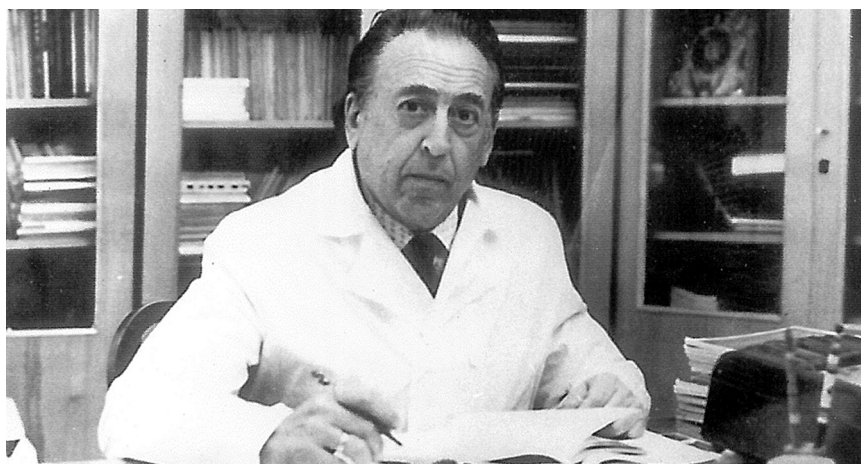
*Надійшла до редакції
18.06.2013*

65 YEARS FOR MEDICINE, SCIENCE, AND PUBLIC INTERESTS

In Commemoration of the 90-th Anniversary
of Academician Trakhtenberg I.M.

65 РОКІВ НА СЛУЖБІ МЕДИЦИНИ, НАУЦІ ТА ГРОМАДСЬКИМ ІНТЕРЕСАМ

До ювілею академіка НАМН України, члена-
кореспондента НАН України І.М. ТРАХТЕНБЕРГА

НАШІ ЮВІЛЯРИ

У листопаді 2013 року виповнилося 90 років від дня народження та 65 років наукової, педагогічної і громадської діяльності відомого вченого, гігієніста, академіка НАМН України, члена-кореспондента Національної Академії наук України, Заслуженого діяча науки і техніки, лауреата Державної премії, керівника лабораторії промислової токсикології та гігієни праці при використанні лімічних речовин ДУ "Інститут медицини праці НАМН України", доктора медичних наук, професора Ісака Михайловича Трахтенберга.

З ім'ям цього визначного дослідника пов'язана розробка низки загальних гігієнічних проблем охорони виробничого середовища та доквілля від хімічних забруднювачів, теорії їх гігієнічного нормування, обґрунтування принципів та методів експериментального вивчення потенційно небезпечних хімічних речовин.

Важливе місце у науковій діяльності ювіляра посідають роботи з встановлення критеріїв експериментального вивчення адаптації, передпатології та патології хімічного генезу, обґрунтування принципів і методів профілактики професійних та

екологічно зумовлених захворювань.

Народився І.М. Трахтенберг 11 листопада 1923 року у м. Житомирі. Закінчивши 1946 року з відзнакою Київський медичний інститут імені О.О. Богомольця, вступив до аспірантури при кафедрі гігієни праці того ж інституту, в якому розпочав дослідницьку та педагогічну діяльність за керівництва відомого гігієніста, майбутнього академіка АМН СРСР Л.І. Медведя. Ставши одним з перших його учнів, Ісаак Михайлович розвиває на кафедрі ідеї свого вчителя з питань токсикології ртутьорганічних пестицидів і гігієни праці під час роботи з ними в умовах сільськогосподарського виробництва. Результати цих досліджень узагальнені у кандидатській дисертації "К токсикології органічних сполучень ртуті — етилмеркурфосфата і етилмеркурхлориду", яка була успішно захищена 1950 року. Логічним продовженням цих досліджень стали здійснені у подальші роки експериментальні та гігієнічні спостереження з проблеми впливу ртуті та її похідних на організм. Узагальнення багаторічних результатів було покладено в основу доктор-

ської дисертації "Микромеркуриализм как гигиеническая проблема" (1964) і монографії "Хроническое действие ртути на организм" (1969).

Після затвердження дисертації її автор обирається на посаду професора кафедри, а 1966 року йому присвоюють вчене звання професора. Науково-дослідницькій роботі у стінах своєї alma mater у ці та подальші роки сприяє удосконалення Трахтенбергом І.М. викладацької діяльності у рамках не лише санітарно-гігієнічного, але й інших факультетів. Свою щоденну викладацьку діяльність та навчально-методичні розробки він також активно поєднував з роботою на громадському факультеті підвищення кваліфікації лікарів, створеного у Медичному інституті 1965 року. Розробка проблеми впливу на організм екзогенних чинників малої інтенсивності стала одним з основних напрямів наукових досліджень І.М. Трахтенберга. За його ініціативою виходить колективна праця під назвою "Вопросы промышленной и сельскохозяйственной токсикологии" (1964).

Трахтенберг І.М. одним з перших вітчизняних гігієністів і токсикологів загострив увагу на потенційній небезпеці негативного впливу на організм людини нового небезпечного чинника — полімерів, які розпочали широко впроваджуватися у промисловому виробництві, будівництві і побуті. Результатом плідної наукової роботи за цією проблемою стала колективна монографія за його редакцією "Токсикологическая оценка летучих веществ, выделяющихся из синтетических материалов". Ісак Михайлович, працюючи на кафедрі гігієни праці Медичного інституту, також проводить дослідження з питань фізіології розумової праці, вивчення механізму "сеченівського феномену", взаємозв'язку втоми і відновлення. За підсумками проведених досліджень опубліковано низку робіт у "Фізіологічному журналі", "Бюлетені експериментальної біології і медицини". 1970 року у співстворстві з членом-кореспондентом АМН СРСР Г.Х. Шахбазяном створено підручник "Гигиена умственного труда", а 1971 року видано монографію "Гигиена умственного труда".

Новий етап у науковій діяльності І.М. Трахтенберга розпо-

чинається 1972 року, коли він переходить на науково-дослідницьку роботу до Київського НДІ гігієни праці і профзахворювань МОЗ України (зараз — ДУ "Інститут медицини праці НАМН України"). Увесь подальший науковий шлях вченого пов'язаний з цією відомою установою. Тут було організовано лабораторію промислової токсикології і гігієни праці при використанні хімічних речовин, яку очолив Ісак Михайлович. Колектив цієї лабораторії за його керівництва вже понад 40 років успішно розробляє актуальні проблеми медицини праці, профілактичної токсикології, медичної екології. Слід відзначити, що у діяльності лабораторії з самого початку було закладено принцип органічного поєднання постановки експерименту на тваринах з гігієнічними спостереженнями безпосередньо в умовах виробництва. Саме тут виявилися його найкращі якості дослідника, відчуття нового, потреби часу і бачення перспективи. Особливо яскраво це відобразилось у постановці та розв'язанні таких проблемних задач, як фактори малої інтенсивності (1960-1970), героігієнічні аспекти токсичних впливів (1970-1980), проблеми фізіологічної норми та її ролі у профілактичній токсикології та гігієні (наприкінці 1980-х — 1990-ті роки). Трахтенберг І.М. одним з перших фахівців у СРСР відреагував на процеси хімізації народного господарства. Він звернув увагу на необхідність випереджувального наукового супроводу її з позиції забезпечення медико-екологічної безпеки.

Останніми десятиріччями Трахтенберг І.М. велику увагу приділяв питанням загальної гігієни, передусім циркуляції токсикантів в об'єктах довкілля. Обравши в якості еталонних сполук важкі метали, він заклав основи розвитку медичної екології як базового елемента геогієни. Результатом наукової діяльності І.М. Трахтенберга було видання циклу фундаментальних монографічних праць. Серед них — "Методы изучения хронического действия химических и биологических загрязнителей" (1987), "Проблемы нормы в токсикологии: современные представления и методиче-

ские подходы, основные параметры и константы" (1978, 1991), "Химические факторы производственной среды и сердечно-сосудистая система" (1992), "Тяжелые металлы во внешней среде: гигиенические и экологические аспекты" (1995), "Гигиена труда и производственная санитария" (1997) та інші. Монографія "Ртуть и ее соединения в окружающей среде (гигиенические и экологические аспекты)", яка підготовлена разом з М.М. Коршунном, здобула премію АМН України з профілактичної медицини за 1996 рік.

За ініціативою Ісака Михайловича у лабораторії протягом останніх десяти років активно розробляється проблема вікової токсикології, зокрема дія малих доз хімічних речовин і реакції на них організму залежно від віку. Результати експериментальних досліджень за цією проблемою знайшли відображення у колективній монографії "Нариси вікової токсикології", яка вийшла українською і російською мовами (2005, 2006). Ісак Михайлович приділяє також особливу увагу питанням фізіології праці, якості життя та працездатності людей літнього віку. За його участі видано монографію "Очерки физиологии и гигиены труда пожилого человека" (2007), в якій розглядаються вікові аспекти героігієни і профілактичної токсикології.

Як науковця Ісака Михайловича вирізняє відчуття нового. Останнім часом він та його співробітники разом з традиційними експериментальними дослідженнями проводять пошук і розробки альтернативних методів і тест-систем для вивчення токсичності ксенобіотиків, які є виправданими з економічної та етичної позицій. Ідея таких досліджень знайшла своє втілення у монографії "Лікарська токсикологія. Альтернативні методи і тест-системи", що побачила світ за його редакцією 2008 року. Нині у світі значна увага приділяється розвиткові та впровадженню нанотехнологій та застосуванню наноматеріалів. Ісак Михайлович та його колектив успішно розпочали дослідження у новій галузі — нанотоксикології.

Велику увагу Ісак Михайлович приділяє проблемам екологічної безпеки, зокрема цьо-

му присвячено низку публікацій у наукових та науково-публіцистичних виданнях. За його редакцією вийшли друком два видання вибраних лекцій для науковців, лікарів та студентів "Профілактична токсикологія та медична екологія" (2010, 2011).

Наукові праці І.М. Трахтенберга надруковано у Німеччині, Швеції, Польщі, Китаї, Болгарії та включено до монографічного видання, учбово-методичних посібників і оглядів, які вийшли у світ під егідою Програми ООН з довкілля (ЮНЕП), Міжнародної програми хімічної безпеки (МПХБ) та Міжнародного реєстру потенційно токсичних хімічних речовин (МРПТХР). Загалом з загальних і окремих проблем токсикології, гігієни та медичної екології Трахтенбергом І.М. опубліковано понад 500 робіт, з яких 25 — монографії і керівництва.

Плідною стала діяльність Трахтенберга І.М. у галузі міжнародного співробітництва, зокрема з реалізації програми "Контроль небезпеки хімічних речовин для здоров'я людини та оточуючого середовища". Він зробив вагомий вклад у розробку глосарія вибраних термінів з профілактичної токсикології.

За керівництва та консультації І.М. Трахтенберга підготовлено понад 50 докторських і кандидатських дисертаційних робіт.

Свою щоденну наукову діяльність професор Трахтенберг постійно поєднує з активною громадською, науково-просвітницькою та науково-організаційною роботою. Він є членом кількох проблемних комісій та редакційних колегій — "Журналу Академії медичних наук України", журналів "Сучасні проблеми токсикології", "Токсикологічний вісник", "Довкілля та здоров'я" та інших.

Вченого відрізняє активна громадянська позиція, яка знаходить відображення в участі у роботі Українського наукового товариства гігієністів, членом Президії якого Ісак Михайлович є вже багато років. Принциповий, аргументований та конструктивний характер мають його виступи на сторінках преси з проблем розвитку науки і підготовки наукових кадрів, екологічної безпеки, охорони довкілля, з питань організації

та удосконалення діяльності фахівців профілактичної медицини і охорони здоров'я загалом.

Творчість академіка Трахтенберга І.М. не може не привертати увагу. Його книги в абсолютно різних жанрах видаються з завидною регулярністю майже щорічно, зокрема нещодавній двотомник "Остановиться, оглядеться..." отримав відгук у читачів, змусив говорити про літературний феномен вченого. Як зазначав А.А. Рожан, член Національного союзу кінематографістів, медики у літературі посідають особливе місце. Це Булгаков, Амосов, Мечников, Щербак, Фурманов і ще плеяда зірок, може, і менш відомих, але досить яскравих. Як не згадати, що неперевершений геній словесності Чехов — теж з лікарів.

Трахтенберг І.М. — активний учасник наукового процесу останніх шістдесяти років, свідок усіх подій, які відбувалися у той час, людина надзвичайно (а точніше, феноменально) контактна, яка спілкується з незліченною кількістю яскравих особистостей. І вони не пройшли повз нього, як тіні. Ісак Михайлович записав їхні думки, діалоги з ними після зустрічі, нарешті, доповнив особисті враження розповідями спільних знайомих.

У одній зі своїх публікацій, "У науці треба створювати, а не руйнувати", Ісак Михайлович писав, що у нього було і є надзвичайно широке коло дружніх зв'язків з художниками, артистами, скульпторами, діячами естради, письменниками і журналістами. Його завжди приваблювали люди мислячі, з прогресивними поглядами, він не цурався дисидентів, переслідуваних тоталітарним режимом. У свій час він побував у Парижі на відомому російському цвинтарі Сен Жене́в'єв де Буа, низько вклонився могилі відомого письменника-киянина Віктора Некрасова. І з ним дружив учений-токсиколог. Ісак Михайлович був також у дружніх стосунках з Аркадієм Райкінін, Еліною Бистрицькою, неперевершеним Іваном Козловським, видатним польським кінорежисером Єжи Гофманом (дружиною якого була його сестра Валентина). Це коло друзів і знайомих підтримувало його схильність до літе-

ратурної праці, яка мала місце ще у роки юності науковця. Його мемуарні і публіцистичні твори — це спогади про пережите — далеке і близьке, це щирі роздуми вченого і просто людини-інтелектуала.

Окремо відзначають доброзичливість Ісака Михайловича — у його есе ви не знайдете негативу. Він — носій ліберальної філософії, яка перемогла на Заході: добром можна перемогти і виправити негативне, що нас турбує сьогодні. І це притому, що Ісак Михайлович буває безкомпромісним. Коли обставини того вимагають, він виступить у перших лавах борців за справу, яку вважає справедливою.

І не дивно, що у вступному слові до мемуарної книжки Трахтенберга І.М. "Остановиться, оглядеться. Воспоминания, раздумья, портреты", яка вийшла з друку до ювілейних свят, президент НАН України Б.Є. Патон відзначив: "...среди членов Академии по целеустремленности и типу просветительских публикаций в широкой печати, пропагандирующих приоритетные медико-биологические проблемы, профилактическую медицину, борьбу с лженаукой, он несомненно один из наиболее активных авторов".

Заслуги вченого здобули глибоку повагу до нього широкої гігієнічної громадськості. Оточений колегами, науковцями, збагачений досвідом прожитих літ, ювіляр зустрічає своє 90-річчя активною працею, перспективними наробками, непохитним інтересом до життя в усіх його проявах.

Зичимо шановному Ісаку Михайловичу Трахтенбергу доброго здоров'я, творчого натхнення, втілення у життя нових планів і задумів, успішної діяльності на благо профілактичної медицини та екології.

Правління Наукового товариства гігієністів України,

ДУ "Інститут медицини праці НАМН України",

ДУ "Інститут гігієни та медичної екології ім. О.М. Марзєєва НАМН України",

Національний медичний університет

ім. О.О. Богомольця,

редколегія журналу "Довкілля та здоров'я".